

Vlaanderen
is erfgoed

WAT ZIT ER IN DE GROND?

**Archeologische
hoogtepunten
van 2024**

**Agentschap
Onroerend
Erfgoed**

onroenderfgoed.be

COLOFON

TITEL Wat zit er in de grond? Archeologische hoogtepunten van 2024

REEKS Wat zit er in de grond? Nr 1

EINDREDACTIE Emma Klein, Erwin Meylemans, Kris Vandevorst

GRAFISCHE VORMGEVING Yellow Submarine

JAAR VAN UITGAVE 2025

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency,
Scientific Institution of the Flemish Government,
policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER Peter De Wilde
OMSLAGILLUSTRATIE VOOR Opgraving in Sint-Gillis-Waas (© Onroerend Erfgoed)
OMSLAGILLUSTRATIE ACHTER Publiekswerking op een opgraving in de Godelieveabdij in Brugge (© Onroerend Erfgoed)

Agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236 1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence v1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>, <https://doi.org/10.55465/IRPW4998>

ISSN 3041-7295
D/2025/3241/185

INHOUDSTAFEL

Voorwoord

Het archeologisch traject

Het dagelijkse leven

Tongeren, Obstakel

op het zuidelijke baanvak 11

Merelbeke – Evergem, De evolutie

van een dorp 12

Veurne, Leven achter het front 14

Antwerpen, Met de vondsten

in het water 15

Rituelen

Mortsel, Feestje in Zurenborg 18

Beveren, Een beetje Stonehenge 19

Ternat, Begraven naast de weg 20

Tienen, Weg van de plek 21

Publiekswerking

Wortegem, Iedereen archeoloog! 24

Moderne wetenschap

Lanaken, Hertje, gij zijt gevangen 28

Beselare, Geïdentificeerd

aan het front 29

Wilrijk, Meer halen uit minder 30

Belsele, Oud gereedschap,

nieuwe techniek 31

Houthalen-Helchteren,

Wie was soldaat S2 RM? 32-33

Voorwoord

In het Vlaamse straatbeeld zie je weleens archeologen aan het werk. Nog vaker lees je erover in de krant. Zij graven natuurlijk niet zomaar waar ze willen, en enkel met een specifieke reden. De resultaten van al dat graafwerk worden nauwgezet bijgehouden en gepubliceerd. Sommige vondsten zijn uniek of spectaculair, andere vergroten de kennis die we al hebben over een bepaalde plek of gebruik. Ze dragen allemaal op hun begeistere manier bij tot wat we weten over ons verleden.

Wanneer kunnen we spreken van een belangrijke archeologische vondst? Het antwoord op die vraag is anders voor archeologen dan voor de mensen in de straat. Hebben we het over wetenschappelijke, emotionele of financiële waarde? Is een vondst op zich uniek en tot de verbeelding sprekend, is ze een belangrijk puzzelstukje in een groter geheel, of bevestigt ze enkel een al bestaande theorie? Worden enkel archeologen warm van de vondst, of brengt ze een volkstoeloop op de been op kijkdagen?

Unieke vondsten zijn bijvoorbeeld voorwerpen die zelden of nooit bij ons aangetroffen worden, of de ontdekking van een nieuwe nederzetting. Soms leggen archeologen een onbekend deel van een nederzetting bloot, waardoor we nu weten dat die woonplaats groter was dan eerst gedacht. Minder spectaculair, maar niet onbelangrijk. Andere vondsten hebben dan weer een verbindend karakter. Begravingen bijvoorbeeld zijn niet uitzonderlijk, maar wanneer de moderne wetenschap uit die resten kan achterhalen waar de overledene opgegroeid is, wat zijn leeftijd was en wat hij gegeten heeft, dan wordt het verleden van de plek plots heel tastbaar.

In deze brochure kan je lezen over die dingen waar zelfs de archeologen van staan te kijken. Hopelijk kunnen ze ook jou als lezer begeistere en warm maken voor wat er in Vlaanderen in de grond zit.

Peter De Wilde
Administrateur-generaal agentschap Onroerend Erfgoed

Peter De Wilde © DIETER TELEMANS

HET ARCHEOLOGISCH TRAJECT

In Vlaanderen wordt er enkel opgegraven wanneer de bodem verstoord zal worden door bouwwerken. Een archeologische opgraving is dus het gevolg van een geijkt voortraject dat start met de aanvraag van een omgevingsvergunning. Voldoet je aanvraag aan bepaalde parameters, dan wordt er een archeologienota opgemaakt. Dat is louter bureauwerk, en schat in hoe groot de kans is dat er bij de geplande graafwerken iets van archeologische waarde zal gevonden worden. Is het antwoord positief, dan volgt er een meer diepgravend onderzoek. Maar de archeologen moeten zich uiteraard beperken tot de percelen die aangeduid zijn in de omgevingsvergunning. In Vlaanderen gebeurt dit gemiddeld enkele honderden keren per jaar.

Van elk van die opgravingen wordt een **eindverslag** gepubliceerd (222 in 2024). Van al die eindverslagen wordt de nieuw vergaarde kennis gebundeld per archeologische periode, in een lijvig rapport dat vooral voor archeologen van nut is. Daaruit hebben wij voor jou de mooiste en meest begeisterende verhalen uitgezocht en op een rijtje gezet. Let wel, de opgravingen waarover je hier leest hebben niet plaatsgevonden in 2024, maar enkele jaren eerder. Archeologen hebben na het terreinwerk immers tijd nodig om de vondsten te bestuderen, de sporen te interpreteren en hun bevindingen neer te schrijven in een eindverslag. Dat proces duurt gemiddeld twee jaar.

Regelmatig gaan onderzoekers aan de slag met die eindverslagen, thematisch gebundeld, om de resultaten te vergelijken en te combineren. In deze **syntheseonderzoeken** vormt zich het bredere plaatje van bepaalde menselijke activiteiten in een specifieke periode of regio. Het is de ultieme interpretatie van archeologische opgravingsresultaten, die ons het meeste leert over onze voorouders.

Je kan **alle eindverslagen van 2024** nalezen op onze website.

Een **overzicht van de syntheseonderzoeken** die sinds 2018 met Vlaamse steun zijn afgewerkt, vind je eveneens op onze website.

HET DAGELIJKSE LEVEN

Hoe zag het gewone leven er vroeger uit? In de prehistorie, bij de Romeinen, in de middeleeuwen, aan het front in de Eerste Wereldoorlog? Archeologie geeft op die vraag een antwoord! Waardoor we weer wat beter zicht krijgen op het verhaal van onze voorouders. Ook in 2024 leerden we zo weer heel wat bij over het dagelijkse leven in onze contreien.

Obstakel op het zuidelijke baanvak

Tongeren

Vandaag is de Maastrichterstraat een winkelstraat in het centrum van Tongeren. Bij bouwwerken aan huisnummer 47 stootten archeologen er op de 2000 jaar oude voorganger, de *decumanus maximus*. Zo heette in de oude Romeinse steden de hoofdstraat die van oost naar west liep. (Een *cardo* ging van noord naar zuid.) Het is een bijzondere ontdekking die ons heel wat nieuws leert over de Romeinse wegebouw en over de ontwikkeling van de stad Tongeren aan het begin van onze tijdrekening.

De eerste versie van deze weg (in ongeveer 25 na Christus, volgens gevonden aardewerkscherven), was niet meer dan een onverhard karrenspoor. Maar de Romeinen waren meesterbouwers en onderhielden een piekfijn wegennet. Dus kreeg de Tongerse *decumanus maximus* vijftig jaar later een eerste upgrade, met een verharding van grote silexblokken en een grindlaag. En net als vandaag werd er ook toen regelmatig een nieuw laagje overgegooid. De totale dikte van het stukje weg dat de archeologen blootlegden, was maar liefst één meter. Dit was trouwens niet zomaar een straat, maar een echte tweevaksbaan met een afwateringsgracht in de middenberm. Vlak naast de weg vond men sporen van huizen. Ook toen al was er lintbebouwing in Vlaanderen!

In de middenberm vonden de archeologen een menselijk skelet. Op basis van een tand is het gedateerd rond het einde van de derde eeuw. De Romeinen begroeven hun doden steeds buiten de stadsmuren. De Maastrichterstraat ligt nu misschien wel binnen de ring van Tongeren, maar de Romeinse stad was veel kleiner. Hierdoor weten we dus met zekerheid dat dit stukje van de *decumanus maximus*, ter hoogte van huisnummer 47, in de derde en vierde eeuw buiten de omwalling lang.

Een rijstrook van de Romeinse hoofdweg in het centrum van Tongeren

De evolutie van een dorp

Merelbeke – Evergem

Tegenwoordig heeft de Vlaming een baksteen in de maag. Maar dat was niet altijd zo. In een ver verleden woonde men hier in houten, ver uit elkaar gelegen boerderijen. Een woonstalhuis, enkele bijgebouwen, een waterput en een afspanning voor wat vee. Soms was er slechts één enkel erf, soms stonden er enkele van die boerderijtjes bij elkaar, als een gehucht. Het was een woonvorm die ongeveer 7000 jaar geleden ontstond, toen de jagers-verzamelaars van weleer zich omschoolden tot landbouwers met een vaste woonplaats. Pas in de middeleeuwen clusterden de boerderijen zich samen tot echte dorpen. Recent werden er in de ruime regio rond Gent delen van twee van die vroege dorpen opgegraven.

De naam Merelbeke wordt de eerste keer vermeld in geschriften uit het jaar 1101. Maar bij de aanleg van een sportterrein aan de Hundelgemsesteenweg stootten archeologen op overblijfselen van bewoning die nog 500 jaar vroeger teruggaan, tot de tijd van de Merovingers, in de vroege middeleeuwen. Ze ontdekten er sporen van minstens vijf verschillende boerenerven, bestaande uit maar liefst 58 plattegronden van hoofd- en bijgebouwen en houten waterputten. Ze stammen allemaal uit de vroege tot de late middeleeuwen, wat wijst op een langdurige permanente bewoning.

Het dorp Evergem ontstond eveneens volop in de middeleeuwen, in het jaar 966. Het was toen niet meer dan enkele gehuchten. Archeologen ontdekten er sporen van vier boerderijen die ze vrij exact konden dateren rond het jaar 1072. Hoe ze dat deden? Met dendrochronologisch of jaarringenonderzoek van een houten waterput. Op een gelijkaardige manier konden de onderzoekers ook de boerderijen in Merelbeke dateren. Waterputten zijn steeds nuttige vondsten, want ze bevinden zich altijd in de grond en zijn dus vaak nog intact. In tegenstelling tot de houten gebouwen, die helemaal verdwenen zijn en enkel een plattegrond van donkere verkleuringen in de aarde hebben nagelaten. Meestal zie je een reeks mooi uitgelijnde stippen. Dat zijn de kuilen waarin ooit de palen stonden, die het dak en de muren van de boerderij stutten.

Door de aard van de archeologische regelgeving, begrensd door hedendaagse kadastrale percelen, is de kans klein dat men ooit in één opgraving een volledige nederzetting kan blootleggen. Middeleeuwse dorpen reconstrueren is dus een kwestie van puzzelen met de resultaten van meerdere naburige opgravingen doorheen de jaren. Met de nieuwe resultaten uit Merelbeke en Evergem hebben we weer twee nieuwe puzzelstukjes, die de kennis uit oudere rapporten aanvullen.

Uit de plattegrond van een houten gebouw kunnen archeologen heel wat afleiden, zoals de afmetingen, de vorm, regionale verschillen en vaak ook de ouderdom. In 2023 en 2024 verschenen er twee syntheseonderzoeken die een handleiding zijn voor de determinatie van houten huisplattegronden. Een handige tool voor onderzoekers om een nederzetting te dateren.

SYNTAR 12: [Houtbouw in de Antwerpse Kempen](#)

SYNTAR 24: [Houtbouw in Vlaams-Brabant, Limburg en de Antwerpse Zuiderkempen](#)

Dankzij houten voorwerpen, zoals waterputten of een ladder, kunnen archeologen de ouderdom van een gevonden nederzetting bepalen.

Deze zwarte vlekken zien er misschien niet spectaculair uit, maar ze zijn de enige restanten van een houten gebouw uit de elfde eeuw.

Een ongebruikelijke oorlogsvondst was deze afvalkuil vol met glazen flessen.

VEURNE © ABO NV

Leven achter het front

Veurne

À la guerre comme à la guerre, placht men soms weleens te zeggen. Ook in de oorlog is er een dagelijks leven weg van de gruwel van het front, maar dan aangepast aan de uitzonderlijke omstandigheden. Een opgraving in Veurne geeft een bijzondere inkijk in dat dagelijkse leven achter het front van de Eerste Wereldoorlog. Daar is bij de heraanleg van de gewestweg N8 een Brits veldhospitaal gevonden.

De dorpen ten zuidoosten van Veurne dienden vanaf 1914 als verblijfplaats voor troepen in halve rust. Dat betekende ook de aanwezigheid van een verpleegpost voor behandeling van lichte verwondingen en veel voorkomende ziektes, die een soldaat met verdiend verlof al eens konden plagen. Ditmaal dus geen loopgraven, geen bomkraters,

geen gesneuvelden. Het eerste wat we leren uit deze opgraving is dat er toen geen wekelijkse vuilnisophaling was. De archeologen vonden talloze kuilen, volgedumpt met dagdagelijks afval dat typisch was voor het leven achter het front.

Vierkante melkflessen met een brede hals, torpedovormige flessen voor mineraalwater, kleine limonadeflessen en groene bierflessen. Maar ook pastei- en jampotjes, een eierdopje, conservenblikken en uiteraard medisch materiaal, zoals een glazen injectiespuit en medicijnflesjes. De vondst van een porseleinen isolator en een houten constructie die diende voor de opstelling van palen, doet vermoeden dat er in het hospitaal elektriciteit aanwezig was. Een luxe die er in de loopgraven maar zelden was.

Met de vondsten in het water

Antwerpen

Twee opgravingen nabij de Antwerpse Schelde-kaaien geven een zeldzame inkijk in het stadsleven van de middeleeuwen, toen de getijden van de rivier nog tot de binnenstad doordrongen. De straatnamen in de omgeving, zoals Oever, Scheldeken en Sint-Jansvliet, verraden hoe dichtbij het water hier ooit was. Deze laaggelegen, natte wijk aan de rand van de stad werd in de middeleeuwen gebruikt voor aquacultuur. Toen archeologen er in 2022 betrokken raakten bij de bouw van een hotel, ontdekten ze er kuilen met een houten beschoeiing uit de veertiende eeuw, waarschijnlijk voor de opslag van levende zoetwatervis. Die werd vervolgens verkocht op de markt.

Maar de stad groeide, en in de eeuwen die volgden werd de buurt opgehoogd en bebouwd. De vondst van brouw- en eestovens, waterputten en bierkelders wijst op een nieuwe commerciële activiteit: bier brouwen. Later kwamen er nog een refugiehuis, een klooster en meest recent een rusthuis. Deze voorgeschiedenis doet archeologen vooral hopen op de vondst van bouwkundige resten. Maar het is de natte ondergrond die dit onderzoek zo boeiend maakt.

In wat archeologen een **waterverzadigde context** noemen, blijft organisch materiaal heel goed bewaard. Hout, leer, zaden, stuifmeelkorrels, ... ze komen in uitstekende staat uit de natte grond en zijn voor onderzoekers een ongeziene goudmijn. Denk maar aan die viskuilen met plankenwand. Er werden ook enkele bijna intacte houten kommetjes gevonden, waarop we de sporen van het veertiende-eeuwse vakmanschap nog duidelijk kunnen zien en voelen. Een kans die zich maar zelden voordoet in Vlaanderen.

De gevonden plantenresten vertellen ons dan weer hoe deze plek er door de eeuwen heen uitzag. Het landschap bestond er uit een mix van akkers, weilanden, bomen en waterpartijen, en het evolueerde mee met de nabijheid van het water en de komst van de bebouwing. Er groeide een grote rijkdom aan planten, die zowel een praktisch als een culinair nut hadden. Dat laatste weten we door onderzoek van de inhoud van de teruggevonden beerputten. Die waren trouwens een put voor vele soorten afval, en zijn altijd een dankbare bron van kennis over het dagelijkse leven van vroeger.

Op deze bijna intacte houten kommetjes kan je de sporen van de veertiende-eeuwse vakman zien én voelen.

ANTWERPEN © ALL ARCHEO BV

RITUELEN

Rituelen en gebruiken zijn al vele eeuwen een essentieel onderdeel van onze samenleving. In Vlaanderen vinden we sporen terug van begrafenis- en crematierituelen, religieuze handelingen en feestgebruiken uit lang vervlogen tijden. Ze leren ons niet alleen hoe onze voorouders omgingen met het leven en de dood, ze zijn vaak ook heel precies te dateren.

Feestje in Zurenborg

Mortsel

In de zomer van 2020 ging een nutsbedrijf in Mortsel aan de slag voor een nieuwe hoogspanningskabel, in een gebied waar in de jaren 1960 al een Romeinse villa was ontdekt. De archeologen waren dus op voorhand gewaarschuwd, want nieuwe vondsten leken evident. De meest bijzondere vondst was ditmaal een Romeinse spreukbeker. Daarvan zijn er in heel Europa meer dan 800 gevonden, maar deze is wel een speciaal geval.

Spreukbekers hebben allemaal min of meer hetzelfde uiterlijk, met een lange hals, een glanzende afwerking en een witte versiering met tekst. De spreuk heeft doorgaans iets te maken met drinken en feesten, iets waar de Romeinen wel fan van waren. Het maakt van spreukbekers een getuige van één van hun meer volkse rituelen: het drinkgelag.

Het exemplaar van Zurenborg komt oorspronkelijk uit de Moezelstreek, en draagt de tekst 'AVOCA TE'. Dat betekent in het Latijn zoveel als: 'Geniet ervan!'. Een wel heel bijzonder opschrift, want het is de enige gekende spreukbeker waarop de gebiedende wijs wordt gebruikt. Een bevel tot plezier aan de eigenaar, en heel serieus te nemen. Een uniek stuk dus!

ZURENBORG © VLAAMS ERFGOED CENTRUM

Een beker die de juiste weg wijst: 'AVOCA TE', ofwel Geniet ervan!

Een spreukbeker is een handig voorwerp voor archeologen, want zij kunnen het meteen erg precies dateren. De specifieke vorm van het exemplaar in Zurenborg wijst op de periode tussen 250 en 275 na Christus. Zo een vondst noemt men een gidsfossiel, want het geeft meteen een ouderdom aan alle voorwerpen die in dezelfde archeologische laag zijn teruggevonden. Munten en scherven van aardewerk zijn ook gidsfossielen, want ook zij zijn door archeologen gemakkelijk te plaatsen in de tijd.

Een indrukwekkende palencirkel, met aan één zijde een misschien wel mystieke extra palenrij?

BEVEREN GRAFHEUVEL © BRFPUNT

Een beetje Stonehenge

Beveren

Pakweg 3500 jaar geleden, in de bronstijd, domineerden imposante grafheuvels het landschap in onze contreien. Belangrijke figuren werden met de nodige pracht en praal ter aarde besteld en lieten een grafmonument na dat nog vele generaties lang hun herinnering zou eren. Het merendeel van de grafheuvels die we in Vlaanderen terugvinden, zagen er allemaal vrij eender uit. Cirkelvormig en vaak met een greppel eromheen.

Toch wordt er heel soms een buitenbeentje ontdekt! Een vooronderzoek bij de aanleg van een KMO-zone in Melsele suggereerde wel wat sporen uit de middeleeuwen en ouder. Maar de opgravers hadden niet verwacht te stuiten op een unieke grafheuvel met een imposante, op de zon georiënteerde houten palenkrans. Plots was het alle hens aan dek!

Voor alle duidelijkheid, wat archeologen doorgaans terugvinden van die heuvels, palen en greppels, is vandaag niet meer zichtbaar in het landschap. Enkel cirkelvormige sporen in de grond zijn nog getuige van hun aanwezigheid. De inhoud van het graf is dikwijls allang verdwenen. De 284 individuele paalsporen die er wel nog te zien waren in Melsele, leveren alvast een mooie

plattegrond op. Maar in dit geval betekent de positie van de houten palen hoogstwaarschijnlijk veel meer.

Het begrafenisritueel had in de bronstijd een belangrijke symbolische betekenis, en de positie van een grafheuvel was nooit toeval. Vaak hield ze rekening met de plaats van andere grafheuvels in de buurt, of met natuurlijke fenomenen. In Melsele zien we een grote krans met een diameter van zeventien meter, van houten palen drie rijen dik, rondom het monument. Dat is op zich al uniek. Nog bijzonderder is de oostelijke zijde van die krans, waar de palen om een of andere reden niet drie, maar vier rijen dik staan. Sterker nog, de bovenste en onderste palen van die extra rij vallen samen met de locaties van de zonsopgang tijdens de zomerzonnwende, de langste dag van het jaar, en de lente- en herfstequinox, wanneer dag en nacht even lang zijn. Dat kan geen toeval zijn!

Het blijft een beetje gissen naar de ware toedracht van dit mysterieuze monument met zijn vreemde palenrijen. Maar deze ontdekking biedt alleszins een fascinerende kijk in de rijke en gevarieerde begrafenisrituelen van de bronstijd.

Begraven naast de weg

Ternat

In het begin van de Romeinse tijd liep er een heirbaan van Asse naar Kester. Beide plekken hadden de status van *vicus*, een handelsplaats op een kruispunt van belangrijke wegen of nabij een legerkamp. Langs deze heirbaan, ter hoogte van Steenvoorde bij Ternat, bevond zich een nederzetting. Die is recent ontdekt door archeologen, bij de aanleg van een KMO-zone.

De archeologen groeven een perceel op dat vlak naast de heirbaan lag. Daar vonden ze maar liefst 38 brandrestengraven. Begraven worden naast een drukke weg was een goed gekend gebruik in die periode. Het grote aantal graven is echter uitzonderlijk, en zegt veel over de omvang van de gemeenschap die daar toen woonde.

Wat verderop, aan de rand van hun werkingsgebied, vonden de onderzoekers sporen van enkele kleine gebouwen. Maar het zijn de aardewerscherven die doen vermoeden dat het hier om een omvangrijke gemeenschap ging. Restanten van luxueuze potten in *terra sigillata* en maar liefst 153 kg aan dakpanfragmenten bevestigen wat het grote grafveld al deed vermoeden: in Steenvoorde leefde een grote, rijke groep van mensen.

Misschien krijgen de archeologen op een dag de kans om de rest van de nederzetting op te graven, en kunnen ze het verhaal van de Romeinse bevolking van Ternat vervolledigen.

Een crematie in Romeinse tijden. De assen werden uitgestrooid, het verkoolde hout werd begraven.

38 van deze brandrestengraven is al wat er overblijft van de mensen die 2000 jaar geleden vlakbij Ternat woonden.

Het was een typisch Romeins gebruik om bij crematie de resten van de brandstapel te begraven, maar de assen van de overledenen ergens uit te strooien. Waar, dat weten we niet. Een Romeins crematiegraf bevat dus hoofdzakelijk verbrand hout. We zullen dus ook nooit weten wie er begraven is. Waren het mannen, vrouwen of kinderen? Vanwaar waren ze afkomstig? Uit wat bestond hun dieet? Allemaal dingen die de moderne wetenschap kan achterhalen. Maar dan heb je wel een beetje botmateriaal nodig.

Weg van de plek

Tienen

Bij bouwwerken aan een zorginstelling in Hakendover bij Tienen, stootte een team van archeologen op sporen uit verschillende periodes van de geschiedenis. Eén bijzondere vondst gaat terug tot pakweg 500 jaar voor onze tijdrekening, de middenijertijd.

Tussen sporen van een grote nederzetting vonden de onderzoekers vier mysterieuze kuilen, opgevuld met scherven van grote potten en kommen. Het ging hier niet om een ongelukje bij de afwas, maar om zogenaamde verlatingskuilen. Die zijn onderdeel van een belangrijk ritueel uit de ijzertijd. Overgangen, in het leven, in de tijd of in het landschap, waren toen erg belangrijk. Met een verlatingskuil markeerden de bewoners hun afscheid van een woonplaats.

Nederzettingen waren in de ijzertijd vaak maar tijdelijk. Wanneer de landbouwgrond uitgeput was, moest een gemeenschap verhuizen. Soms stierf het hoofd van de familie en besloot men om niet meer

te blijven. In een verlatingskuil aan de rand van het dorp verbrandden en begroeven de bewoners allerlei voorwerpen die iets te maken hadden met deze plek, waar ze jarenlang gewoond hadden, vooraleer verder te trekken. Meestal gebroken aardewerk en botten, maar soms ook resten van het huis zelf. Het was immers niet ongebruikelijk dat de woning bij vertrek ontmanteld werd.

Deze vondst werpt een heldere blik op de menselijke gebeurtenissen van 2500 jaar geleden, in deze nu druk bewoonde rand van een Vlaamse provincie stad. De bewoners van toen hadden een diepe band met deze plek, en ze wilden er waardig afscheid van nemen.

Wil je meer weten over rituele kuilen uit de ijzertijd? Luister dan naar archeoloog Maël Benallou in onze podcast De ArchoToog – [De Kelten Special](#).

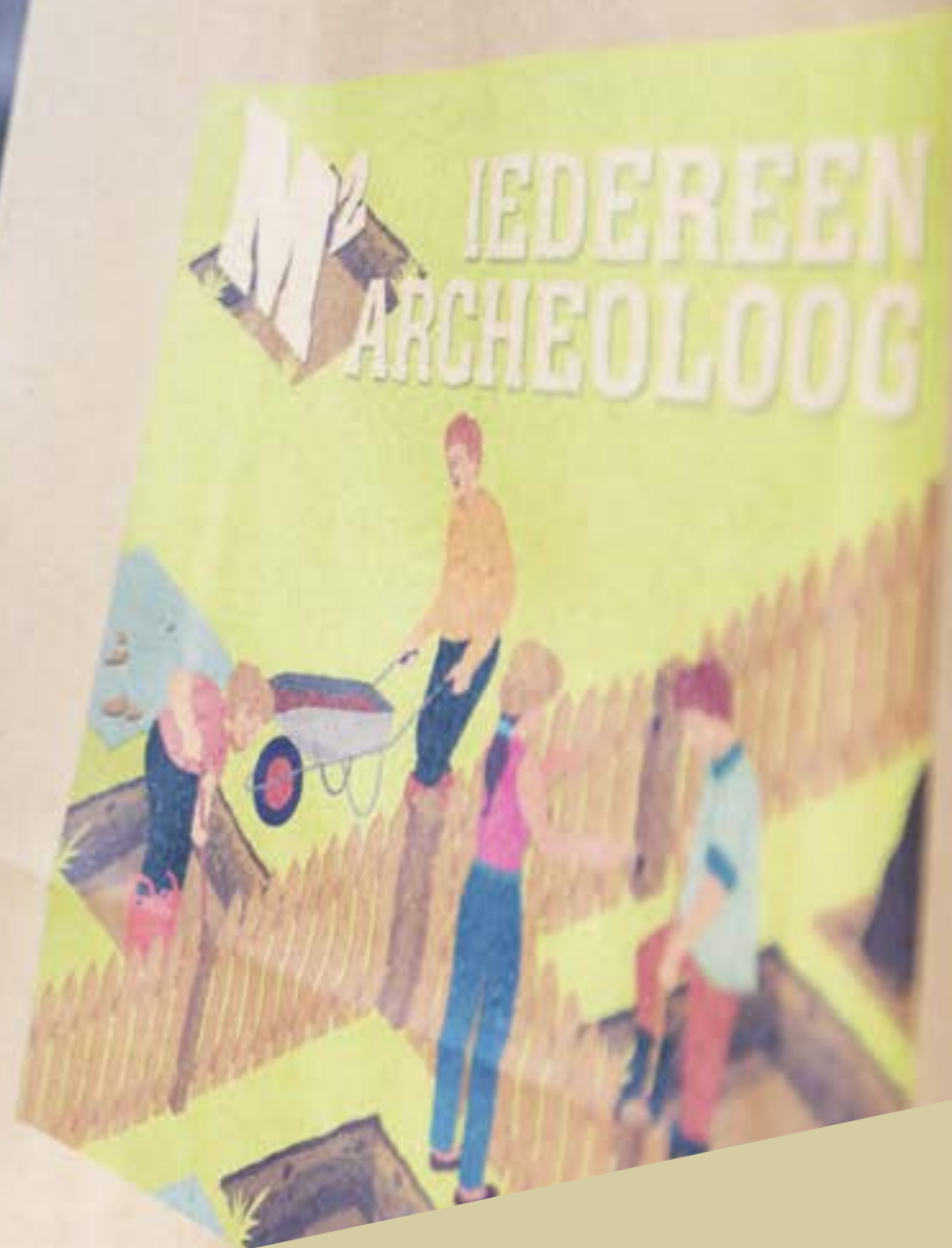
In een van deze kuilen zijn resten van een aangrijpend ritueel uit de ijzertijd teruggevonden.

Tienen © ARON BV

PUBLIEKSWERKING

Archeologie is het verleden dat zich onder de grond bevindt, onzichtbaar voor het blote oog. En onbekend is onbemind. Het vraagt wat moeite en een goed verhaal om dat onzichtbare erfgoed tastbaar te maken. Gelukkig zijn er in Vlaanderen voldoende lokale projecten die het brede publiek in contact brengen met archeologie, met de praktijk én de resultaten ervan.

Iedereen archeoloog!

Wortegem – Petegem

We wonen allemaal bovenop eeuwen geschiedenis, maar die krijgen we enkel te zien wanneer er archeologen langskomen. Wat als je zelf eens zou mogen graven naar het verleden van je eigen dorp? Die kans kregen de inwoners en schoolkinderen van Wortegem, met het project *Vierkante meter: Iedereen archeoloog!* Samen met professionals maakten ze veertien proefputjes van, de naam zegt het al, een vierkante meter, om zo eigenhandig de verborgen verhalen van hun omgeving te ontdekken. Echte **citizen science** in de praktijk, en het geeft dit kleinschalige project meteen een grote uitkomst.

De fysieke resultaten gingen van een prehistorisch werktuig en de funderingen van de vroegere kerk tot de stoffelijke resten van een baby van zes maanden. Misschien niet de meest spectaculaire vondsten, maar daar draaide het project niet om. De echte waarde van dit unieke onderzoek zit in de actieve betrokkenheid van de inwoners. Zo wordt archeologie tastbaar en de band met je woonplaats en je medebewoners reëel. Een persoonlijk contact met de voorwerpen die mensen honderden of zelfs duizenden jaren geleden gebruikt hebben op de plek waar jij nu leeft, geeft een gevoel dat alleen archeologie je kan bezorgen. Dit is heemkunde die je letterlijk mag nemen.

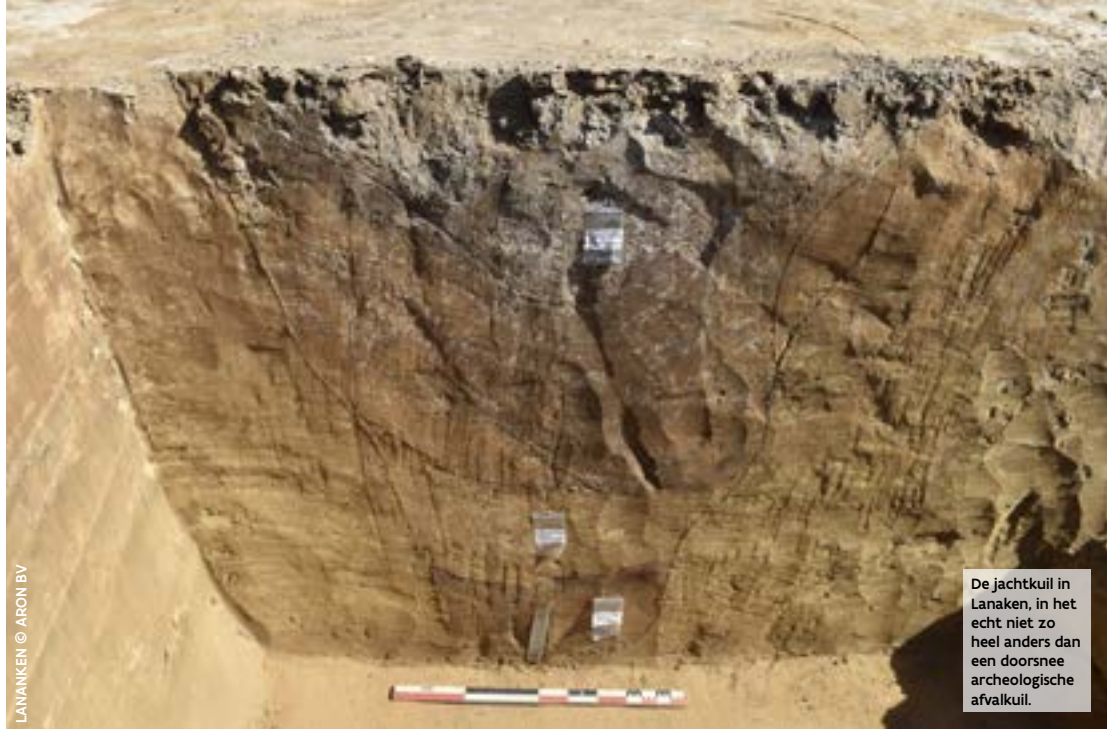
Archeologische resultaten vragen een inspanning om ze zichtbaar en tastbaar te maken. Met behulp van de **project-subsidie Educatie en Publiekswerking** bieden we lokale besturen, musea, erfgoedorganisaties en andere verenigingen de kans om hun verhaal te vertellen over wat er onder onze voeten verborgen zit.

'Vierkante meter, Iedereen archeoloog!', het publiekproject van SOLVA, brengt al enkele jaren jong en oud op de been om in de ondergrond van het eigen dorp te duiken.

MODERNE WETENSCHAP

Archeologie is niet enkel graven met gekromde rug, of zittend op de knieën schrapen met een truweel. Een archeologische site bevat zoveel meer data dan je met het blote oog kan zien. Om die verborgen kennis te ontgrendelen, gebruiken we de modernste laboratoriumtechnieken, die steeds verder ontwikkeld worden. Zo kunnen we exact te weten komen wanneer een boom gekapt is, wanneer een zaadje verkoold is, hoe oud een persoon was bij overlijden, waar die in zijn leven gewoond heeft en wat die allemaal gegeten heeft. Misschien achterhalen we wel de identiteit van een gesneuvelde soldaat?

Hertje, gij zijt gevangen

Lanaken

De steentijd was de tijd van jagers-verzamelaars. In oude schoolboeken stond er een, al dan niet wetenschappelijk correcte, tekening van een man gehuld in dierenhuiden, die zijn speer richt op een kwaad stampende mammoet. Maar de jacht hoefde niet altijd zoveel drama te bevatten. Vaak ging het er veel minder heroïsch aan toe.

Een uniek restant van hoe de jacht in de steentijd dan wel in zijn werk ging, vonden archeologen in Lanaken. Tussen enkele gewone kuilen troffen ze een speciaal exemplaar. Een smalle, diepe put die opviel door zijn trechtervorm. Dit type van put is zeldzaam, en staat bekend als een *Schlitzgrube*, een spleetvormige kuil. Het was een valkuil die jagers duizenden jaren geleden gebruikten om grote dieren te vangen. Het resultaat ziet er wat akelig uit. Een dier komt aangelopen, trapt met beide voorpoten in de smalle kuil en komt onherroepelijk vast te zitten. Klaar om afgemaakt te worden door de jager.

Deze techniek werd gedurende duizenden jaren toegepast, en is goed gekend van Scandinavië tot Portugal. De kuilen zijn erg talrijk in Duitsland,

Erg onaangenaam voor het wild, maar wel efficiënt voor de jager: de *Schlitzgrube* (Bron: Friedrich 2013)

maar gek genoeg nog nooit gevonden in Vlaanderen. Tot nu dus, aan de Windturbineweg in Lanaken.

Achterhalen wanneer een kuil gegraven is, kan enkel wanneer ze in diezelfde periode opgevuld is met materiaal dat je kan dateren. Een scherf, een botje, ... of een stukje houtskool. En laat dat laatste nu net gevonden zijn in de jachtval van Lanaken! In een modern laboratorium leverde **koolstofdatering** van een verbrand stukje van een kornoeljestruik uit deze put een opmerkelijke datering op. De val zou actief gebruikt zijn tussen 3950 en 3650 voor Christus. Dat is het middenneolithicum, de periode dat de eerste landbouwers zich begonnen te vestigen in onze streken. Dit bewijst dat de jacht niet van de ene op de andere dag plaats moest ruimen voor werken op het veld. Nee, voor die vroege boerengemeenschappen gingen beide activiteiten nog hand in hand.

Geïdentificeerd aan het front

Beselare

De Westhoek, met zijn geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog. Er bij toeval stuitte op de resten van gesneuvelden gebeurt daar bij wijze van spreke dagelijks. Wanneer werklieden voor de zoveelste keer de graafwerken moeten stilleggen, is het aan de archeologen om met de nodige eerbied die onfortuinlijke soldaten te bergen. Hopend dat ze hun identiteit kunnen achterhalen, hun persoonlijke bezittingen overhandigen aan de nabestaanden en hen eindelijk een waardige begrafenis geven.

In Beselare vonden wegenwerkers de overblijfselen van negen Britse soldaten, omgekomen door artillerievuur en granaatslagen. Aan de hand van een gouden ring en een *dog tag* konden de archeologen op het terrein meteen *2nd Lieutenant* Ablett identificeren. Gesneuveld op 14 oktober 1917, tijdens de Derde Slag van Ieper. Maar om de identiteit van zijn strijdmakkers te achterhalen, was DNA-onderzoek noodzakelijk. Het Britse Ministerie van Defensie en het *Joint Casualty and*

Compassionate Centre maakten na archiefonderzoek een lijst met mogelijke namen. Hun nabestaanden werden opgespoord en leverden een DNA-staal. Voor zeven van de negen slachtoffers kwam er een sluitende identificatie.

Op 17 november 2021 kregen *2nd Lieutenant* Leslie Wallace Ablett, *2nd Lieutenant* Edward Douglas Bruty, *Serjeant* Thomas Feasby, *Lance Corporal* Stanley Blakeborough, *Private* Harry Miller, *Private* Joseph Patrickson, *Private* Arnold Sanderson en twee onbekende soldaten een begrafenis met militaire eer op Tine Cot Cemetery, de grootste militaire begraafplaats van het Britse Gemenebest in Europa.

Identificatie op basis van DNA-analyse is een belangrijke stap vooruit in de **conflictarcheologie**.

Vroeger moest men zich baseren op historische documenten en gevonden voorwerpen, zoals een helm met initialen, of een stukje papier in een binnenzak. Vandaag biedt DNA-analyse een wetenschappelijke zekerheid over de naam van de soldaat. Het geeft ons een dieper begrip van de omstandigheden van zijn overlijden, het geeft zijn familie erkenning en een kans om het drama finaal te verwerken.

Archeologen ontwikkelden in een syntheseonderzoek een knipperlichtkaart, een instrument om spoorloze gesneuvelden aan het front beter in kaart te brengen. Dit laat een betere berging toe en leert ons meer over de omstandigheden van hun dood.

SYNTAR 19: **Vermist aan het front**

Meer halen uit minder

Wilrijk

Toen archeologen neerstreken op een perceel in Wilrijk, waren ze niet verbaasd toen ze vier begraven urnen vonden. In de jaren 1970 was er immers vlakbij al een urnengraveland ontdekt. Op basis van de vorm van de potten dateerden ze die begravingen toen in de vroege ijzertijd, pakweg 700 voor Christus.

Twee van de vier urnen waren intact, en ook hun inhoud was nog volledig aanwezig. De andere twee waren in minder goede staat, maar bevatten toch nog voldoende materiaal voor onderzoek. Een mooie gelegenheid dus om de moderne trukendoos boven te halen. Met **koolstofdatering** (^{14}C) is er immers een betere tijdsaanduiding mogelijk, veel accurater dan wanneer je de vorm van de potten interpreteert. ^{14}C -onderzoek zegt dat het graveland enkele honderden jaren ouder is dan eerst gedacht, en situeert de urnen in de late bronstijd.

Omdat er in de urnen nog botfragmenten aanwezig waren, konden onderzoekers nog veel meer achterhalen over de overledenen en over hun begrafenis. Ze stelden vast dat twee crematies bij een temperatuur tussen 650° en 800° C gebeurden. Bij de twee andere bedroeg de verbrandingstemperatuur meer dan 800° C. Bij zulke hitte blijft er jammer genoeg niet meer zoveel botmateriaal over om te onderzoeken. Toch is er nog heel wat mogelijk.

Weging van de assen en onderzoek van de structuur en de robuustheid van de botfragmenten, leert ons iets over de ouderdom en het geslacht. Het kind in urne 2 was slechts twee jaar en acht maanden oud, dat in urne 3 was nog veel jonger. De andere urnen bevatten de resten van een vrouw tussen zestien en twintig jaar, en van een man tussen twintig en dertig jaar oud. Er is geen ziekte vastgesteld in hun botten, wat de jonge leeftijd waarop ze stierven alleen maar opvallender maakt.

De moderne wetenschap slaagt erin informatie te halen uit archeologische resten die vroeger maar weinig te vertellen hadden. De resultaten uit Wilrijk werpen een nieuw licht op de mensen die 3000 jaar geleden leefden aan de Pater De Dekenstraat, en er ook gestorven zijn.

Oud gereedschap, nieuwe techniek

Belsele

De heraanleg van het Sportkringpark in Belsele was het toneel van een van de grootste steentijdopgravingen van de afgelopen jaren in Vlaanderen. Individuele vuurstenen werktuigen worden her en der weleens gevonden, maar grote, substantiële vindplaatsen zijn zeldzaam. In Belsele haalden archeologen meer dan 6000 prehistorische voorwerpen uit de grond, van meer dan 8000 jaar geleden, waaronder *silex* werktuigen, dierlijk bot en verbrande hazelnootdoppen.

6000 zeer kleine, ver verspreide objecten, die opgegraven worden in een raster en enkel met een zeef terug te vinden zijn. Het maakt van een steentijdopgraving een erg speciaal feestje, zelfs binnen de sector. Maar wat ben je met die minuscule vondsten van duizenden jaren oud? Welke kennis kan je daar nog uit putten? Meer dan je denkt! Microscopisch onderzoek van het snijvlak van de stenen werktuigen kan sporen terugvinden van de vezels die ze destijds doorsneden hebben.

Gebruikssporenonderzoek op belangrijke Vlaamse steentijdcollecties toonde aan dat mensen met dat gereedschap heel wat meer dan enkel vlees versneden. Resten van talrijke plantensoorten bewijzen bijvoorbeeld dat onze voorouders toen ook vele soorten plantaardig voedsel aten. En dat ze aan touwmaken en mandenvlechten deden. De mensen die in onze streken verbleven hadden een levenswijze die complexer en diverser was dan we aanvankelijk dachten. Het leven in de prehistorie beperkte zich dus allesbehalve tot het slachten en opeten van wild.

Microscopisch onderzoek op het snijvlak van een prehistorisch werktuig zegt ons wat er destijds allemaal mee versneden is.

Wil je meer weten over gebruikssporenonderzoek? Luister dan naar de aflevering van onze podcast **De ArcheoToog met onderzoeker Veerle Rots**, of lees het syntheseonderzoek van haar en haar collega's.

SYNTAR 27: **Jacht en ambacht bij jagers-verzamelaars aan de Beneden-Schelde**

Wie was soldaat S2 RM?

Houthalen-Helchteren

Archeologie is meer dan graven in de grond. Het is ook graven in archieven, stambomen en medische dossiers. Toch wanneer je de identiteit van een gesneuvelde Duitse soldaat wil achterhalen. Op een dag ontdekte een zevenjarige jongen in de tuin van zijn ouders een mitrailleur, een granaat, en een Duitse helm met schedel. DOVO en het agentschap Onroerend Erfgoed kwamen erbij en ontblootten een gruwelijk oorlogstafereel. Archeoloog Peter Van den Hove vertelt over het onderzoek, dat vijf jaar aansleepte.

"Het was een absolute primeur, want menselijke resten uit de Tweede Wereldoorlog zijn uitzonderlijk in Vlaanderen. In tegenstelling tot de oorlog van 1914-18 was dit een bewegingsoorlog, waarin de gesneuvelden veel sneller begraven werden. Deze soldaat zat in elkaar gedoken in een kuil, een foxhole, toen hij sneuvelde in volle strijd. We vonden heel wat van zijn uitrusting terug, maar jammer genoeg geen identificatieplaatje."

De archeologen zijn erg aangegrepen en vastbesloten niet te rusten tot ze de naam van de onfortuinlijke Duitser gevonden hadden. Het zou een zoektocht van vele jaren worden.

"We wisten waar te beginnen met zoeken. Zijn schoenen behoorden tot de typische uitrusting van de Fallschirmjäger, die vlakbij aan het kanaal in Helchteren gevochten hebben. We vonden ook een stukje stof van een parachutistenbroek. Op zijn linkermouw zaten restjes metaal draad in de vorm van een dubbele V, het symbool voor Obergefreiter of korporaal. In zijn gamel waren de tekens S2 RM gekrast. S2 staat vermoedelijk voor Stab II, de staf van het tweede bataljon. RM zijn de initialen van de man, die volgens fysisch-anthropologisch onderzoek ongeveer twintig jaar moet zijn geweest. En tenslotte vonden we in het uniform zijn postspaarboekje terug, dat een poststempel uit Finsterwalde draagt. Dat zijn heel wat aanknopingspunten om zijn identiteit te kunnen achterhalen."

Op de vermistenlijst van het Duitse Rode Kruis worden zes kanshebbers gevonden. Eentje valt af na vergelijking van de zwaar gehavende schedel met pasfoto's. Twee anderen waren veel groter dan de 1,73 meter van S2 RM.

"Na onderzoek van een krijgsdagboek hielden we nog één naam over. Ernst Matthiesen was de enige

De initialen 'S II RM', gekrast in de gamel van een onfortuinlijke Duitse soldaat.

De helm van soldaat S2 RM, met kogelgat.

die aan alle parameters voldeed. Jammer genoeg komen zijn initialen niet helemaal overeen met S2 RM. Toch stopte het verhaal daar niet. Een vrouw uit Hasselt liet, na het lezen van een krantenartikel, weten dat haar man zaliger familie is van de bewuste Ernst Matthiesen, en dat een neef in Duitsland bereid is een DNA-staal af te staan. We dachten heel dicht bij een identificatie te zijn. Jammer genoeg was het testresultaat negatief", besluit Peter Van den Hove.

S2 RM is niet Obergefreiter Ernst Matthiesen. Alle vormen van archiefonderzoek zijn uitgeput, en ook DNA-analyse heeft geen naam opgeleverd. Er zijn wel zes namen van de lijst met kanshebbers geschrapt. En dat is ook heel wat.

De stoffelijke resten van soldaat S2RM zullen worden begraven als onbekende soldaat op de Duitse militaire begraafplaats van Lommel.

Een paar schoenen, wat persoonlijke gebruiksvoorwerpen en een insigne op het uniform waren allemaal aanknopingspunten voor de zoektocht naar de identiteit van soldaat S2 RM.

BLA-TIENEN © ARON BV

DIEPER GRAVEN?

Wil je letterlijk wat dieper gaan graven in deze opgravingsresultaten?
Dat kan via deze links naar de Inventaris Onroerend Erfgoed.

Het dagelijkse leven:

Tongeren [Maastrichterstraat 47-51](#)

Merelbeke [Molenkouter](#)

Evergem [Schoonstraat Boordekens](#)

Veurne [Opgraving N8](#)

Rituelen:

Antwerpen [Oever 10-14](#) en [Oever 16](#)

Mortsel [Zurenborg](#)

Beveren-Melsele [Schaarbeekstraat](#)

Ternat [Assesteenweg 8-10](#)

Tienen [Hakendover Bosschelstraat](#)

Publiekswerking:

Wortegem [Vierkante meter](#)

Moderne wetenschap:

Lanaken [Europark Windturbineweg](#)

Beselare [Oude Wervikstraat](#)

Wilrijk [Pater De Dekenstraat](#)

Sint-Niklaas [Sportkringpark](#)

Houthalen-Helchteren [Kazernelaan 55](#)

Beluister 'm nu!

Seizoen 4 – **DE ROMEINSE REVOLUTIE**

Seizoen 3 – **DE KELTEN**

Seizoen 2 – **DARK AGES**

Seizoen 1 – **PREHISTORIE**

nieuw

De ArcheoToog

een podcast over archeologie in Vlaanderen

Agentschap
Onroerend Erfgoed

www.onroerenderfgoed.be/dearcheotoog

